

PÉNZÜGYI FOGYASZTÓVÉDELMI KÉRDÉSEK A GAZDASÁGI VÁLSÁGGAL ÖSSZEFÜGGÉSBEN*

Balla Lajos¹

Az elmúlt néhány évtizedben jelentős pénzügyi, illetőleg gazdasági válság söpört végig szinte az egész világon. Az egyre mélyülő krízis a magyar gazdaság működését is alapjaiban érintette. Ezt az időszakot nagyon sok szakember egyszerűen devizahiteles válsággént írta le. Fogyasztóvédelmi és versenyjogi szempontból sem mellékes az események értékelése, illetve a következtetések levonása, melyek segíthetik a jövő stratégiájának kialakítását. Ahogyan Bod Péter Ákos fogalmaz: „A krízis ténye azt üzeni, hogy a fogyasztók és megtakarítók, valamint az intézményekben, pénzintézeteknél és vállalatoknál tevékenykedő döntéshozók szisztematikusan hibás döntései vezettek a rendkívül mély visszaeséshez. Ebben a helyzetben érhető, hogy a piac önszabályozó képességével a fogyasztói (befektetői) viselkedés sajátosságaival kapcsolatosan széles körű politikai és szakmai viták bontakoztak ki.”²

A devizahitelezés előzményei

A 2007-2008-tól kezdődő időszak arra is alkalmas volt, hogy megmutassa az államoknak milyen intézkedéseket kell tenniük rendkívül szélsőséges válsághelyzetben a fogyasztók, ha úgy tetszik a versenytársak védelmében. Ezen intézkedésekre igen jellemző és fontos példa a magyar devizahiteles probléma megoldására irányuló jogalkotói, illetőleg jogalkalmazói kísérletek.

Magyarországon az eladósodás problematikájának voltak történelmi előzményei. Ebben a körben figyelemre méltó a népszövetségi kölcsön konstrukciójából fakadó válság, amelyet 1929-1933 közötti nagy gazdasági világválság tetőzött be. Hasonló eladósodási időszak volt az 1968-as új gazdasági mechanizmust követő évtized, amely az IMF hitelek okozta államadósság növekedés volt. A legutóbbi devizahiteles válság előzményei a 2002-es választások utáni időszakra datálhatók, tekintettel arra, hogy az akkor hatalomra jutó kormány eltörölte a lakásépítésekhez nyújtott állami kamattámogatást, melynek következtében a magas forint kamat helyett az alacsonyabb kamat mellett nyújtható devizahitelek kerültek előtérbe.³ A devizahitelről, mint termékről Farkas István a következő megállapítást teszi: „Függetlenül attól, hogy az tényleges idegen pénznemben folyósítják és törlesztik vagy a devizát a folyósításkor

* DOI 10.21867/KjK/2020.1.12.

¹ Dr. Balla Lajos, címzetes egyetemi docens, DE ÁJK Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék, ballal@dit.birosag.hu

A tanulmány megírása és megjelentetése az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

² Bod Péter Ákos (2009): A versenypolitika és a fogyasztóvédelem távlatai. *Fogyasztóvédelmi szemle*, 2009. december, III. évfolyam 4. szám, 11.

³ Teleki Bálint (2018): Reflexió a devizahitelezés kialakulásának és válságának jogi vonatkozásairól, a Lentner Csaba által szerkesztett „A Devizahitelezés Nagy Kézikönyve” apropóján. *Új Magyar Közigazgatás*, 2018. október, 11. évfolyam, 92.

más devizanemben folyósítják vagy törlesztik, tartalmát tekintve semmiben sem tér el bármilyen más kölcsönügylettől.”⁴

A devizahitelezéssel összefüggésben már a 2000-es években felmerült a kérdés miszerint ez a termék az átlagosnál nagyobb kockázatot hordoz magában az adósok vonatkozásában. Ezzel együtt felmerült az a kérdés is, mellyel kapcsolatosan a jogalkalmazás és jogalkotás a 2013-as éveket követően foglalt állást: megfelelő-e e termékkel összefüggésben a tájékoztatás? A hitelfelvevők megfelelő információkkal bírtak-e a devizahitel lényegét, kockázatát illetően? ⁵

Külön kiemelés érdemel, hogy Magyarországon a 2005 - 2008 közötti időszakban a devizahitel állomány 10 ezer milliárd Ft-tal növekedett, míg 2008, illetőleg 2011 között már összesen mintegy 15 ezer milliárd Ft-ot tett ki. Majd három évvel később, 2014 nyarán több mint 4 ezer milliárd Ft-ra rúgott.⁶

Az előbb idézett helyzet kialakulásával kapcsolatosan szükséges elmondani, hogy a korabeli kormányzat megkísérelte monitorozni és ellenőrizni a devizahitel állományt. Ennek ellenére olyan szituáció adódott, amely komolyan fenyegette a magyar gazdaság működését. Teleki Bálint az előbb idézett könyvismertető záró gondolataiban a következőkkel foglalja össze a történetet: „Elmondhatjuk, hogy a felelőtlen devizahitelezés, illetve hitelfelvétel a rendszerváltás utáni Magyarország egyik legkomolyabb krízisét idézte elő. Természetesen más országokban is jelentkeztek hasonló problémák, illetőleg a 2008-as válság általános pénzügyi krízise miatt maga az Európai Unió is kénytelen volt foglalkozni a kérdéssel.”

Ki hibázott?

Mindezek után felmerül a kérdés, hogy a felelőtlen devizahitelezés okán a felelőtlen magatartás hol jelentkezett: a fogyasztó esetében, a hitelfelvevők oldalán vagy pedig a kor gazdasági menedzsmentje hozott sorozatosan helytelen döntéseket?

A tudományos kutatások jó része megállapítja, hogy a fogyasztó logikus magatartást tanúsított akkor, amikor a hazai, magasán tartott piaci kamatok miatt a nagy értékű ingatlan vásárlással összefüggésben a hitelfelvételt - tekintettel arra, hogy a döntéshozók erre lehetőséget adtak - a kor olcsó devizaalapú hitel alapján finanszírozta. Ez utóbbi azt is mutatja, hogy a fogyasztói magatartással összefüggő felelőtlenség nem a fogyasztóra terhelhető, nem a fogyasztó döntése volt, hanem azon piaci helyzet eredménye, melyet a vezető gazdasági menedzsment hozott létre. Az utóbbi elemzések az említettek mellett megmutatták azt is, hogy a szerződések az átlagfogyasztó, illetőleg az átlag hitelfelvevő szempontjából meglehetősen bonyolultak, nehezen értelmezhetőek voltak. Az előnyök és hátrányok felméréséhez az intuíción kívül bonyolult, alapos banki ismeretekre volt szükség, melyekkel az átlagos hitelfelvevők nem rendelkeztek. Ehhez

⁴ Farkas István (2017): A devizahitelezés problémája és ami mögötte van. *Hitelintézeti Szemle*, 2017. évi különszám; Teleki (2018): *i.m.*, 93.

⁵ Neményi Judit (2009): A monetáris politika szerepe Magyarországon a pénzügyi válság kezelésében. *Közgazdasági Szemle*, LVI. évfolyam 2009. május, 393.

⁶Czelleng Ádám - Karsai Gábor - Molnár László - Vértés András (2015): *Magyarország külső adósságállományának és a külföldiek kezében lévő adósságának elemzése*. GKI Gazdaságkutató Zrt., Budapest, 5-9.

Teleki (2018): *i.m.*, 94.

kapcsolódóan pedig felvetődik a kérdés, az átlag állampolgár megkapta-e a szükséges felvilágosítást, általában a devizahitel konstrukcióról, illetőleg in concreto az általa felvett hitellel kapcsolatos egyedi szerződés vonatkozásában.

A már említett, rendkívül magas devizahitel állomány, a bekövetkezett árfolyam változás fogyasztók nagy tömegénél idézett elő egyéni krízist. Ez a válsághelyzet a szerződések esetén a törlesztő részletekkel összefüggésben fizetési képtelenséget, az ingatlanok elvesztését és jelentős társadalmi krízist okozott. E problémák kezelésére, illetőleg a gazdaság működésének stabilizálása érdekében a 2012 utáni időszakban világossá vált, hogy a fogyasztók védelmében gyors, radikális és korábban nem megszokott, azonnali intézkedéseket kell tenni. A kérdés megoldásához egyrészt a felmerült problémákhoz kapcsolódó jogértelmezés, illetőleg a kérdéseket megoldó jogalkotás vált szükségessé.

Válaszok: jogalkotás és jogértelmezés

Az említett körben jelent meg a 2/2012. (XII.10.) PK vélemény, amely a 6. pontjában meghatározta azokat az elveket (egyértelmű és érthető megfogalmazás elve; tételes meghatározás elve; objektivitás elve; ténylegesség és arányosság elve; átláthatóság elve; felmondhatóság elve; szimmetria elve), amelyeknek a fogyasztói kölcsönszerződésekben a pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási jogra vonatkozó kikötés, meg kell hogy feleljen ahhoz, hogy ne minősüljön tisztességtelennek. A tisztességtelen szerződéssel kapcsolatosan az 1959. évi IV. törvény 209/A.§-a akként fogalmaz, hogy semmis, illetőleg megtámadható a tisztességtelen szerződési feltétel. Az előbbieket követően a Kúria Polgári Kollégiuma a devizaalapú fogyasztói kölcsönszerződések egyes rendelkezéseinek tisztességtelensége tárgyában megalkotta a 2/2014. PJE határozatát, amely kimondta, hogy tisztességtelen és ezért semmis a devizaalapú hitelszerződésekben az árfolyamrész alkalmazása, másrészt megerősítette, hogy az egyoldalú szerződésmódosítás jogát biztosító feltétel tisztességtelen, ha nem felel meg a PK véleményben megfogalmazott követelményeknek.⁷

E kérdéssel kapcsolatosan a jogalkotói reakció a 2014. évi XXXVIII. számú törvény megjelenésével realizálódott.⁸ A törvény meghatározza azt a fogalmat, hogy mi minősül fogyasztói kölcsönszerződésnek. E szerint egyrészt a jogszabály alkalmazásában fogyasztói kölcsönszerződésnek minősül a pénzügyi intézmény és a fogyasztó között létrejött devizaalapú (devizában nyilvántartott) vagy devizában nyújtott és forintban törlesztett vagy forint alapú hitel vagy kölcsönszerződés, pénzügyi lízing szerződés, ha annak a törvény 3. § (1) bekezdése vagy 4. § (1) bekezdése szerinti kikötést is tartalmazó általános szerződési feltétel vagy egyedileg meg nem tárgyalta szerződési feltétel vált. Megjegyzendő, hogy a 3. § (1) bekezdése szerint a fogyasztói kölcsönszerződésben az egyedileg megtárgyalta szerződési feltétel kivételével semmis az a kikötés, ami szerint a pénzügyi intézmény a kölcsön, illetve a lízing tárgy

⁷ Gárdos István (2015): Jog, jogértelmezés. Gondolatok a devizahiteles törvények kapcsán. *MTA Low Working Papers*, 2015/3. szám 2.

⁸ A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződésére vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló törvény.

megvásárlásához nyújtott finanszírozási összeg folyósítására a vételi, a tartozás törlesztésére pedig az eladási vagy egyébként a folyósításkor meghatározott árfolyamtól eltérő típusú árfolyam alkalmazását rendeli. Megjegyzendő tehát hogy a deviza alapú szerződések vonatkozásában e szerződések megkötésekor sem a fogyasztó, sem a pénzüzet nem rendelkezhetett olyan információkkal, illetőleg azokkal az információkkal, amelyek az árfolyam későbbi lényeges változására utaltak volna.

A 4. § (1) bekezdése az egyoldalú szerződésmódosítással összefüggésben tartalmaz megállapítást, miszerint az egyoldalú szerződésmódosítás lehetőségét tartalmazó fogyasztói kölcsönszerződés vonatkozásában vélelmezni kell, hogy tisztességtelen az annak részét képező egyoldalú kamatterhelést, költségemelést, díjemelést lehetővé tevő szerződéskikötés az egyedileg megtárgyalt feltétel kivételével, tekintettel arra, hogy az nem felel meg a korábban idézett PK véleményben foglalt kritériumoknak.

A törvény 1.§ alkalmazásában fogyasztói szerződésnek minősül az előbbieken túl a pénzügyi intézmény és a fogyasztó között létrejött devizaalapúnak nem minősülő devizahitel vagy kölcsönszerződés, pénzügyi lízing szerződés, ha azt az (1) bekezdésben meghatározott időpontok között kötötték és annak részévé a 4. § (1) bekezdése szerinti kikötést is tartalmazó általános szerződési feltétel vagy egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel vált.

A jogegységi határozat megalkotásakor, illetőleg a PK vélemény elfogadásakor a Kúria polgári kollégiumvezetője utalt arra, hogy a jogegységi határozatnak az egyoldalú szerződésmódosítással kapcsolatos része a legfontosabb, mert a kollégiumi véleményben, illetve jogegységi döntésben rögzített szigorú feltételeknek nagyon kevés szerződés fog megfelelni, így többnyire azok tisztességtelennek minősülnek.⁹

Az előbb felvázolt problémából, illetőleg a probléma megoldását illetően több következtetés is levonható. Az egyik következtetés Bod Péter Ákos szerint az, hogy az árnyaltabb és szelektívebb fogyasztói eljárásrendhez új érvek nyerhetők a viselkedési közgazdaságtan eredményeiből. A másik következtetés nem a közgazdaságtant, hanem a jog világát érinti. Kiemelt, bonyolult, nehezen megoldható gazdasági jogi, társadalmi kérdések megoldásához nem elegendő a jogalkotó vagy a jogalkalmazó önálló döntése még akkor sem, ha az a saját kompetenciájába tartozik. A devizahiteles kérdés rendezése iránti törekvés az aktív bírói jogalkalmazói magatartás mellett, aktív elemző jogalkotói magatartást is megkövetel.

A felvázolt megoldással kapcsolatosan nyilvánvalóan több kritika fogalmazódott meg. A Magyar Bankszövetség álláspontja szerint, mind a Kúria PK véleménye, mind pedig a jogegységi határozat tartalma a bankszektor vonatkozásában teljesíthetetlen feltételeket állít, illetőleg azt a kritikát fogalmazta meg másokkal együtt, hogy a szabályozás visszamenőlegesen tartalmaz megállapításokat olyan szituációt teremtve, mely méltánytalanul hátrányos helyzetbe hozza a pénzüzeteket. A bankszövetség véleménye utalt arra is, hogy a megoldás a jogbiztonságot is sérti.

Ezen érvnek mond ellen a már korábban idézett régi Ptk. 209/A.§-ban foglalt szabály, miszerint semmis, illetve megtámadható a tisztességtelen szerződési feltétel.

⁹ Gárdos (2015): *i.m.*, 2.

Az előbbiekből az is következik, hogy a probléma kialakulásakor a jogszabály már adott volt, azonban annak értelmezése más irányokat vett. Az Alkotmánybíróság 34/2014. (XI.14.) AB határozatában leszögezte, hogy nincs szó visszamenőleges módosításról, ugyanis a tisztességtelenség fogalma régebbi keletű - egyrészt a Polgári Törvénykönyvben, másrészt egyéb jogszabályokban is megtalálható -, mint ahogy a devizahiteles, illetve gazdaságirányítási és társadalmi kérdés felmerült. A Kúria a jogegységi határozatban és a Ptk. véleményben csupán „megtalálta a jogot”.

Források jegyzéke:

- Bod Péter Ákos (2009): A versenypolitika és a fogyasztóvédelem távlatai. *Fogyasztóvédelmi szemle*, 2009. december, III. évfolyam 4. szám 11.
- Czalleng Ádám – Karsai Gábor – Molnár László – Vértes András (2015): *Magyarország külső adósságállományának és a külföldiek kezében lévő adósságának elemzése*. GKI Gazdaságkutató Zrt., Budapest, 5-9.
- Farkas István (2017): A devizahitelezés problémája és ami mögötte van. *Hitelintézeti Szemle*, 2017. évi különszám.
- Gárdos István (2015): Jog, jogértelmezés. Gondolatok a devizahiteles törvények kapcsán. *MTA Low Working Papers*, 2015/3. szám 2.
- Neményi Judit (2009): A monetáris politika szerepe Magyarországon a pénzügyi válság kezelésében. *Közgazdasági Szemle*, LVI. évfolyam 2009. május, 393.
- Teleki Bálint (2018): Reflexió a devizahitelezés kialakulásának és válságának jogi vonatkozásairól, a Lentner Csaba által szerkesztett „A Devizahitelezés Nagy Kézikönyve” apropóján. *Új Magyar Közigazgatás*, 2018. október, 11. évfolyam, 92.
- 2014. évi XXXVIII. számú törvény a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződésére vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről
- 2/2012. (XII.10.) PK vélemény
- 34/2014. (XI.14.) AB határozat
- 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről